

MĀRIS VILLERUŠS

- dzimis 1936. gada 18. maijā
- 1959. gadā absolvējis Ēvalda Berzinska čella klasi Latvijas konservatorijā
- 1962. gadā pabeidzis aspirantūru Mstislava Rostropoviča klasē Maskavas Valsts konservatorijā
- diplomands II Čaikovska konkursā Maskavā (1962) un Kasalsa konkursā Budapeštā (1963)
- kopš 1962. gada JVLMA docētājs, patlaban JVLMA emeritētais profesors, kura klasi absolvējuši ap 70 čellistu, viņu skaitā Ilze Grudule, Ēriks Kiršfelds, Ainārs Paukšēns, Dace Pūce, Normunds Putrenš, Agne Sprūdža, Leons Veldre, Dace Zālite
- vadījis meistarklases daudzviet pasaulē
- daudz koncertējis Latvijā un citās pasaulē valstīs, spēlējis solo ar klavierēm, solo ar orķestri, muzicējis kameransambļos
- leģendāra klaviertrio dalībnieks kopā ar vijolnieku Juri Švolkovski un pianistu Valdi Janci
- veicis neskaitāmus ieskaņojumus Latvijas Radio

BĒRNĪBA

Bērnībā dzīvoju laukos, biju saistīts ar dabu, dzīvnieku pasauli. Man patika dziedāt, tas jau ir šūpulī ielikts. Tēvs bija mūziķis, un tas bez šaubām rosināja, jo citādi jau, laukos dzīvojot, mūziku bieži dzirdēt nedabūjam. Man bija lielas ilgas pēc radio, īsti neatceros, bet laikam mājās mums tā nebija. Toties bija klavieres, man patika uz tām meklēt melodijas – tautasdziesmas vai kādas citas dziesmas, ko biju dzirdējis. Profesionālā ievirze nāca stipri vēlāk – pa vidu bija karš, un nācās doties bēgļu gaitās.

PIRMĀS GAITAS AR ČELLU

Čellu sāku mācīties divpadsmit gadu vecumā, un pēc šodienas mērauklas tas ir stipri vēlu. Kaut kāda sagatavotība jau bija, klavieres tiku mācījies privātā kārtā – tātad pirksti bija mazliet vingrināti un arī notis pazinu. Čells ir fiziski grūtāk spēlējams instruments nekā vijole, jābūt pietiekami stiprām rokām. Tajā ziņā varbūt nav nemaz tik slikti, ka sāku mazliet vēlāk. Un, kad jau sāku, tad ātri virzījies uz priekšu, jo nācās “piedzīt” to limeni, kāds bija skolasbiedriem. Dārziņskolā iestājos 3. klasē specialitātē un 8. klasē vispārīzglītojošos priekšmetos. Profesors Ēvalds Berzinskis acimredzot mācēja prasmīgi virzīt mani. Apdomīgi izvēloties repertuāru, lieta gāja samērā strauji – no 3. klases uz 6. klasi, tad uz 8. klasi un visbeidzot uz 10. klasi. Vienu gadu paguvu Dārziņskolā mācīties tikai čellu, un tas bija ļoti labi, jo toreiz, ja atmiņa neviļ, bija desmit klašu apjoma vispārīzglītojošie priekšmeti, un konservatorijā es iestājos atbilstoši vecumam.

Intuīcija, jūtas un sajūtas

Māra Villeruša dzīvesstāsta mozaīka likta kopā no beidzamo desmit gadu laikā tapušām intervijām, kurās ar mūziķi satikušies Latvijas Radio 3 “Klasika” kolēģi Dina Dūdiņa-Kurmiņa, Gita Lancere, Rūta Paula un Orests Silabriedis.

Instrumentu izjutu intuitīvi. Man nebija problēmu ar skaņas veidošanu, iekšēji sajutu, kā tas process notiek. Kad sāku, uzreiz atradu, kā veidot toni un vibrato, kas ļoti būtiski stūdziniekam. Uztvēru, ka man vajag maksimāli izmantot pirkstu spilventiņu. Pirms tam bija sajūta, ka čells skan kā drāšu kaste, vienkārši pretīgi. Sāku meklēt un atradu. Pirmos divus gadus (no 1948. līdz 1950. gadam) man

bija tāds skolotājs Valdemārs Brauers, viņš operā blakus Berzinskim sēdēja ar aplamu labo roku, galīgi šķersām. Brauers galīgi nepievērša uzmanību manai rokai, un es, kā jutu, tā vilku to labo roku. Bet viņš bija pārņemts – kreisā roka man skanēja. Puika pirmajā klasē, sāk kaut ko pēc dzirdes darīt, bet viņš neko nesaka par skanējumu!

Divus gadus nomācījos Jurjānskolā pie Brauera un trešajā gadā pārgāju uz Dārziņskolu. Berzinskis, kuram tobrīd bija vienīgais skolnieks, mani paņēma tikai tadē, ka tolaik bija republikas skate (1950), kur mani pamanīja. Arī [Voldemārs] Šeļegovs bija komisijā. Berzinskis ar manu roku bija ļoti neapmierināts – cik būšot jāstrādā, lai šito dabūtu ārā! Bet es jau otrajā klasē spēlēju populārus gabalus – Šūmaņa “Sapņojumu”, Masnē “Elēģiju” u. c., tas bija kolosāli – man ļāva muzicēt, ļāva dziedāt ar to čellu. Starp citu, laukos man ļoti patika dziedāt – iziet ārā laukā, laist vaļā pa plavu! Tad sajūta, ka tā ir mūzika.

BERZINSKIS

Kamēr mācījos pie profesora Berzinska, varēju saņemt to, kas bija nepieciešams, viņš bija ļoti mani izpētījis, mums bija lielisks kontakts, viens otru teicami sapratām. Berzinskis bija ļoti kulturāls, inteligents, vispusīgi izglītots cilvēks, un man tas deva plašāku apvāršni. Viņš veidoja manus pasaules uzskatus, uzvedību, sniedza plašu informāciju par to, kas notiek pasaules atkaņotājmākslā. Pats bija dzirdējis izcilus māksliniekus – Šaļapinu, Rahmaninovu u. tml. Nevienš gads pie profesora Berzinska nebija lieks. Viņam bija izkopta gaumes sajūta, un no viņa es pieņēmu atziņu, ka par gaumi strīdās. Kā nestrīdēšos, ja strādāju ar audzēkni, studentu! Daudzkārt ir, ka var tā un var tā, reizēm es arī atļauju, bet ir lietas, kurām uzreiz jāpievērš uzmanība, ja skan bezgaumīgi. Mūzikā un mākslā bezgaumība var ļoti viegli attīstīties.

Berzinskis bija piedzīvojis labu audzināšanu un baudījis labu skolu pie Pēterburgas čella spēles profesoriem Jana Zeiferta un Alfrēda fon Glenna. Bet viņam bija arī ķimīķa izglītība. Ar ģimeni vasarās brauca uz Itāliju un zināja, ko nozīmē citronūdentīnā rokas nomazgāt, kinderštūbi zināja. Kā cilvēks bija ļoti vienkāršs, sirsniņš, gājām pie viņa uz mājām. Tad redzējām, kā viņš satiek pastnieku, aprunājas. Tāpat kā Kasalss, ejot ar savu lietussardziņu pa ielu, – satiek vienu dāmu, paceļ cepuri, aprunājas, paiet gabaliņu tālāk – atkal satiek kādu, pārmij pāris vārdu. Vārdu sakot – sirdssilts cilvēks. Daži jau pārmeta, ka viņš neturot savu profesora tēlu. Viņam tas nebija būtiski, tāpēc ka mūzikim svarīgi pazīt dzīvi visās tās izpausmēs.

Berzinskis bija labs mednieks. Mācījos trešajā kursā, man patika motolietas, un es braucu ar rolleri. Kādudien viņš konservatorijā ierauga mani un vaicā, ar kādu braucamo šodien esmu. Uzzinājis, ka ar rolleri, lūdza aizvest uz Babīti, kur medību sezonas atklāšana. Nodomāju – baigā atbildība vest profesoru! Viņš apsēdās aiz murguras, un mēs aizbraucām uz Babīti.

Mūzikā Berzinskis pieprasīja maksimālu atdevi, necieta vidūvēju pelēcību, frāzējumā vajadzēja maksimāli spilgtu izteiksmību.

Ar pianisti Ilzi Dzēvi, 2006

Nekad no viņa nedzirdēju kliegšanu, pat lāgā balss pacelšanu nē. Viņš ar mani strādāja kā ar vairāk vai mazāk pieaugušu. Es tagad saprotu, ka man, tolaik četrpadsmitgadīgam, domāšana bija ļoti attīstīta, arī mūzikas uztvere. Varējām aprunāties. Gadījās, ka trīs stundas mums pagāja nemanot, un no tām trim stundām pusotras stundas bija runāšana. Viņš mācēja daudz un interesanti stāstīt.

ROSTROPOVIČS

Arī ar Mstislavu Rostropoviču mums ļoti sakrita mūzikas uztvere. Protams, mani iespaidoja viņa lielā autoritāte un izcilā meistariība. Tas bija jauns posms manā attīstībā. Man patīk Rabindranata Tagores teiktais, ka pa maldu ceļiem mēs nonākam pie patiesības, un tas attiecināms arī uz mūziku. Tajā laikā sākās mani meklējumi, dažreiz arī eksperimenti. Kad atbraucu uz Rīgu, profesors Berzinskis bija visai satraukts – tev tik skaists tonis, bet tu sāk kaut ko ķimerēt! Bet man liekas – jo vairāk eksperimentē, jo tas vairāk nostiprina tavas zināšanas, un tu saproti, kas ir lieks.

Pie Berzinska vairāk vai mazāk jutu, ka esmu aprūpēts – par mani rūpējās, ar mani strādā, palīdz izveidot teju katru frāzīti. Maskavas periodā sajutu, ka esmu atbildīgs pats par sevi, jo lielais Rostropovičs, piemēram, ņem un mēnesi koncertē Amerikā. Un tad es biju spiests ieklausīties un padomāt, jo man bija laiks, ko veltīt pašam sev. Zināju – viņš atbrauks no turnejas, un man jābūt gatavotam.

Tas, ka viņam galva strādāja fenomenāli, to jau mēs visi zinām, bet kā viņš mācēja atšifrēt tos audzēkņus? Katram jau bija savas rakstura līnijas. Gatavojām programmu Čaikovska konkursam, un man bija Bokerini sonāte La mažorā, kas man patika, jau Rīgā biju to spēlējis. Visi klausās mutēm vaļā, ko viņš saka, un cenšas daudz maz pārņemt viņa spēles veidu. Jutu, ka man tas Bokerini īsti “neguļ”. Rostropovičs teica: “*Марис, играй, как чувствуешь!*” Man uzreiz nokrita tonnu smags slogs, jūtu – es varu elpot! Zaļā uguns dota – spēlē, kā jūti. Es spēlēju un – *душа на распаху***. Un viņš saka – nu skaties, tas taču ir ļoti labi. Tur jābūt psihologam, lai tā iejustos.

No Rostropoviča mēs visi ņēmām to vērienu, lai gan arī sikumiem viņš pievērsa uzmanību. Daudzi viņu neveiksmīgi mēģināja kopēt, un sākās drusciņ tāda dragāšana, jo viņš jau spēlēja ārkārtīgi aktīvi. Arī sadzīvē ar viņu nekad nebija garlaicīgi, vienmēr bija asprātīgs. Un kādi pikniki mums bija! Mūzikā viņš nekad neuzspieda savas domas – sak, vajag tā, kā es to daru. Milzīga skola bija arī viņu pašu klausīties. Viņš fantastiski ātri mācījās. Bija nostāsti, ka Šostakoviča Pirmo čellkoncertu viņš burtiski piecu sešu dienu laikā sagatavoja.

FILHARMONIJA TRIŅO

Kopā ar Juri Švolkovski un Valdi Janci mums bija lielisks laiks. Repertuāru varējām veidot paši, taču bija ļoti stimulētāji, piemēram, profesors Nilss Grīnfelds, kurš teica, ka jāspēlē visi Bēthovena un Brāmsa trio, jāaptver daudz repertuāra. Vēl mums nebija tik liela prakse aiz muguras, bet uzreiz ir mērķis priekšā. Šis trio bija liela mana dzīves daļa, tam bija jāziedo daudz laika. Mēs daudz koncertējām, izvagojām visu Padomju Savienību, tika izspēlēti apjomīgi repertuārs.

Katram no mums kaut kādos jautājumos bija savi priekšstati, un tad vajadzēja nonākt pie kopīga viedokļa. Ansambļa spēlē tā ir viena no problēmām – nedrīkst pagaist tas kopīgais spēles prieks, ko mēs saucam par pleca sajūtu. Es zinu, ko mans kolēģis spēlēs, iestājos par to, un, kad es iestājos, esmu to pilnīgi pārņēmis. Tur vajadzīga brīnišķīga sakrišana. Jā, mēs esam strīdējušies. Es, piemēram, esmu uzskatījis, ka intūcija ir vispirms un pēc tam nāk prāts, bet kolēģis domā citādi. Nostājas tev pretī kā kalns, un tad nu katrs grib pierādīt savu.

Filharmonijas trio

Ar Intu Villerušu

Bet no klausītājiem esam piedzīvojuši brīnišķīgas atsauksmes. Jūtu, ka ir jāpasakās klausītājiem, jo viņi bieži ir tie, kas stimulē izpildītāju. Pastāv uzskats, ka izpildītājam ar publiku nav īpaši ko rēķināties. Es tomēr uzskatu, ka savstarpējs strāvojums pastāv un mēs esam uz viena viņa. Un to jau jūt. Man vienmēr bijušas siltas jūtas pret cilvēkiem, kas klausās pa istam, nāk un grib saklausīt dzīvu mūziku.

CITI SADARBĪBAS PARTNERI

Man ir laimējies ne tikai ar skolotājiem specialitātē, bet saskarsmē ar radošām personībām vispār. Profesors Leonīds Vīgners, diriģenti Edgars Tons un Rihards Glāzups. Saskarsme un kopīga muzicēšana atstājusi neizdzēšamas pēdas. Katrs radošs mūziķis analizē, kā tas process notiek, kas ir pamatā interpretācijai. Pats esmu sēdējis orķestrī un vērojies. Esmu redzējis, kā top darba lasījums. Ir brīnišķīgi tajā procesā būt iekšā. No dziedātājiem jāatceras Arturs Frinbergs ar savu balsi, tiešumu un dvēseles atvērtību. Ēvalds Berzinskis teica, ka mācījies no Šaļapina, kā jāskan čellam un kā jāmuzicē. Tas man jau puikas gados iekrita prātā. Jāsaaug ar instrumentu kopā kā vienam veselam. Šodienas čellisti var ļoti pateikties Ēvaldam Berzinskim. Mūsu gan tolaik nebija daudz, tomēr pietiekoši, lai sētu tālāk gan pedagoģiskajā, gan mūziķa darbā to sēklu, ko Berzinskis sēja. Ja mums nebūtu šī labā sagatavotība, diezin vai būtu nonākuši pie Rostropoviča, jo bija limenis, kas atbilda tam, ka mēs varam būt aspirantūrā profesora Rostropoviča klasē. Viņam bija tāda izvēle no visas lielās Padomju Savienības, visi rāvās pie viņa. Un viņa paša paraugs, ka uz čella var sasniegt tādu meistarību un tādu skanējumu.

Ar [dzīvesbiedri pianisti] Intu [Villerušu] mums nav bijis problēmu. Esam gan reizēm pastrīdējušies. Inta ir emocionāla, viņa var pēkšņi uzreiz uzsprāgt, un tad man ir jābūt pacietīgam, lai tas moments pāriet pāri, kad viņa grib pārnest – tu tā un tā... Mēs esam tuvi cilvēki, ģimenes cilvēki, bet to ģimeniskumu nekad mūzikā nesam vilkuši iekšā. Nekādas atlaides tāpēc, absolūti nē.

Sadarbība ar diriģentiem nereti nav bijusi tik elastīga kā ar Intu. Viņa spēj ļoti ātri reaģēt. Klavieres ir klavieres, bet orķestris ir smagnējāks instruments. Diriģents pat varbūt var sajūst un saklausīt, bet viņš nevar tik ātri un jūtīgi noreāģēt. Ja jāstāsta par piedzīvojumiem ar ansambļa saspēli, uzreiz prātā nāk profesors Leonīds Vīgners, ar kuru nācies diezgan daudz spēlēt kopā. Viņš gan saklausīja, ko izpildītājs dara, bet viņam arī bija savs skatījums, un es biju spiests ar to zināmā mērā rēķināties. Izpildītājs jau grib brīvību un improvizācijas klātbūtni – to, ko saucam par *rubato*, tad

tur bija mēģinājumos ko piedomāt. Reizēm viņam nepatika, ka es mazliet atgāju nost no nošu teksta, tad viņš palika ausīgs un zināmā mērā sauca pie kārtības. Es ar lielu labpatiku atceros šo sadarbību, tā bija ļoti laba saskaņa. Dvoržaka koncertu ar viņu spēlēju, Brāmsa Dubultkoncertu, Šūmaņa Čellkoncertu, Sensānsu. Ierakstijām Jāņa Ivanova koncertu, Jurjānu Andreja koncertu.

Kad bija pirmā Mākslas un literatūras dekāde Maskavā, mūs kā studentus paņēma Radio simfoniskajā orķestrī. Bēthovena Devīto simfoniju gatavojām, rūpīgi gatavojām. Vīgners ar šo simfoniju kļuva legendārs, ar to viņš piedzīvoja augstākos sasniegumus mūzikā. Maskavā viņu uzņēma ar ovācijām. Tad es arī sajutu viņa mūzikas spēku un strāvojumu. Tas bija ļoti vērtīgi priekš manis kā topoša mūziķa.

Man patika arī Rihards Glāzups. Nav ko slēpt, man patīk īsti emocionāli mūziķi, kas var tā pa istam līdz mielēm visu izdzīvot, un man nekad neliksies, ka ir par daudz. Ja cilvēks pa istam pārdzīvo, nekad nav par daudz. Bet tam jābūt patiesi. Ir brīnišķīga grāmata "Sarunas ar Pavlo Kasalsu". Tur uz jautājumu, kā viņš attiecas pret sentimentu mūzikā, meistars atbild, ka no tā nav ko kautrēties. Ja tas ir pa istam, tīri izdzīvots, tās ir brīnišķīgas jūtas. Mēs jau bieži vien viņas mākslīgi uztaisām. To pašu Čaikovska "Sentimentālo valsī" var nospēlēt tā, ka teiks – ko tu tur siekalojies! Vispār Čaikovski diezgan ātri uz šo noti var aiziet. Kā Leonīds Vīgners Piekto simfoniju ar studentu orķestrī uztaisīja! Atceros, Rīgā bija koncerts un Cēsīs. Vīgners bija atmetis visu nevajadzīgo, un tur bija tīra mūzika. Tik bieži dzirdam, ka diriģenti apaudzē Čaikovski ar visādām tradīcijām un ne tām labākām.

Man patīk tas, ko teica Kasals, – mūziķim viena no visgrūtākām lietām ir atmet visu lieko, ar ko mēs faktiski esam pārpilni. Un labā nozīmē, jo mums jau gribas, lai viss būtu skaisti un brīnišķīgi. Un bieži vien uztaisām mākslīgu patosu un nezin ko. Bet tā jau ir liela skunste, jo nedrīkst arī palikt primitīvs un pelēks. Kā kuram tas ir dots.

Glāzups bija ļoti emocionāls, dzīvs mūziķis. Kad vēl padzīvoju Maskavā, mums tur bija tāds orķestrītis. Tā bija mana pirmā saskarsme ar ansambļa spēli. Biju otrā klasē čella spēlē, un jau bija jāspēlē orķestrī, kaut arī knapi biju apguvis notis. Atceros, ka spēlējām Maskanji "Intermeco". Glāzups bija Vissavienības konkursa laureāts un mūsu orķestra diriģents. Cik iejūtīgi viņš to "Intermeco" vadīja. Kad vēlāk tikāmies, viņš ne vienreiz vien teica, ka prātā palicis, kā es, maza auguma puika (trīspadsmit gadu vecumā vēl nebiju tā īsti pastiepies) ar čellu gandrīz vienā augumā, esot muzicējis ar tādu atdevi! Vēlāk vienu gadu nostrādāju operas orķestrī, tā bija brīnišķīga iepazīšanās ar opermūziku un arī diriģentiem – Edgaru Tonu, Jāzepu Lindbergu un Glāzupu, kurš varēja būt tik aizrautīgs. Atceros vienu "Otello" izrādi, kur Jago lomā bija izcilais baritons [Leonards] Vorens, Žermēne Heine-Vāgnere dziedāja Dezdemonu, Frinbergs – Otello, un Glāzups diriģēja. Izrāde bija kā elektrizēta, Glāzups vēl uzkurināja, Vorens bija fantastisks! Ir tādas izrādes un arī koncerti, kas paliek prātā visu mūžu.

DIRIĢĒŠANA

Nav ko slēpt – jau jaunībā man bija sajūta, ka ar čellu nevaru īstenot visu savu fantāziju. Sapratu, ka orķestris realizēs manas iekšējās idejas. Dullš jau es biju un gribēju diriģēt, tikai ļaujoties uz to, ka vienu laiku biju operā bijis un arī Radio orķestrī spēlējis, no malas vērojies, skatījies un priekšstats ir. Ar diriģēšanu jau ir tā, ka to iemācīt īsti neviens nevar. Arī Mariss Jansons atzina, ka neviens skola to līdz galam nevar. Biju jau beidzis konservatoriju, sāku koncertēt kā čellists, bet iespēja diriģēt un tā sajūta bija grandioza. Ja vien es to būtu nopietni turpinājis, varbūt kaut kas labs būtu sanācis. Toreizējais kultūras ministrs [Vladimirs] Kaupužs tika ieminējies, ka mani vajadzētu sūtīt mācīties, bet tālāk par to netika. Ventspilī, Liepājā, Rēzeknē bija vasaras koncerti ar salasītiem orķestriem. Tie bija jauki eksperimenti, kas palikuši labā atmiņā. Drusciņ jau vieglprātības paraugs tobrīd biju, un mazliet žēl ir – varēju arī nopietnāk pamācīties. 🎻

* Māri, spēlē, kā jūti!
** Dvēsele vaļā!